

УДК: 327(100):327.88

© Олег Поліщук¹

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

У даній роботі розглядається основні підходи до визначення і розуміння поняття гібридна війна, здійснюється аналіз основних положень феномену гібридної війни та їх характерних рис у міжнародних відносинах, констатується відсутність єдиного визначення поняття «гібридна війна» у науковому полі, розглядаються передумови розгортання гібридної війни країною-агресором.

Ключові слова: конфронтація, «холодна війна», «гібридна війна», НАТО, ЄС.

136

International relations in the context of modern hybrid war

The present paper considers the main approaches to definition and understanding of concept of hybrid war, the substantive provisions of the phenomenon of hybrid war and its features in the international relations are analyzed, absence of unified definition of concept of “hybrid war” in scientific field is stated, also pre-conditions of hybrid war development by a country-aggressor are considered.

Actuality of problem. The problem of the “Hybrid War” due to the increase of the tension level is actualized, which ultimately leads to significant resource losses. All this affects on development of society and the state, as well as on the all the processes that take place in them.

Lately in different parts of the world there is a far of local and domestic conflicts that on the essence appear opposition of supercountries through aspiration to protect the interests and occupy leader positions on a world political arena. This problem puts further європейську and world safety under a threat.

“Cold war” became one of main varieties of relations between countries during the last two centuries through intensifying of political rivalry and wars for diverse reasons. This position predetermines the necessity of deep

¹ Кандидат політичних наук, фрілансер, Україна, E-mail: olegpolishuk@ukr.net

and objective research of this phenomenon. Consequently it is very important to expose maintenance, pre-conditions of origin, basic signs and possible consequences of this destructive process from event on east of Ukraine. Also study of this problem predefined by the necessity of fight and development of effective counterweapons, determination of ways of her avoidance to hybrid war in the future. Innovativeness of analysis of this problem appears through a look to hybrid war in Ukraine as a constituent of "cold war", new landmark of history of opposition to Russia and the West, exposure of the personal touches of "cold war" in our time, establishment of conceptual positions of this concept and him specific lines in international relations.

Keywords: *confrontation, "cold war", "hybrid war", NATO, European Union.*

Актуальність проблеми. «Холодна війна» стала одним з головних різновидів відносин між країнами протягом останніх двох століть через загострення політичного суперництва і війн як глобального, так і регіонального характеру.

137

Останнім часом в різних частинах світу відбувається значна кількість локальних і внутрішньодержавних конфліктів, які по своїй суті виявляються протистоянням наддержав через прагнення захистити свої інтереси і зайняти лідерські позиції на світовій політичній арені. Дана проблема ставить під загрозу подальшу європейську і світову безпеку.

Характер взаємовідносин між двома державами, які мають левову частку світового ядерного арсеналу загострює нашу увагу на цій проблемі. Враховуючи порушення у даному випадку Росією норм міжнародного права, застосування до нашої країни всіх існуючих засобів війни.

Проблематика «гібридної війни» актуалізується через підвищення рівня напруженості, що у результаті призводить до значних ресурсних втрат. Все це впливає на розвиток суспільства і держави і всі процеси які в них проходять. Це становище зумовлює необхідність глибокого і об'єктивного дослідження цього явища. Відтак дуже важливо розкрити сутнісний зміст, передумови виникнення, основні ознаки і можливі наслідки цього деструктивного процесу з огляду на події на сході України. Також вивчення цієї проблеми зумовлена необхідністю боротьби і розробки ефективних засобів протидії гібридній війні, визначення шляхів її уникнення в майбутньому.

Іноваційність аналізу цієї проблеми виявляється через погляд на гібридну війну в Україні як складову нової «холодної війни», сучасної віхи історії протистояння Росії та Заходу, виявлення характерних рис «холодної війни» в наш час, встановлення концептуальних положень даного поняття та його специфічних рис у міжнародних відносинах.

Розробленість наукової проблеми в літературі. Дослідження гібридної війни яка ведеться проти України переконливо демонструє, що вона є наслідком протистояння двох держав Росії і США. Це відбувається через прагнення Росії вийти на лідерські позиції світових наддержав. Для втілення цієї мети вона намагається повернути тотальний вплив на країни, які раніше входили до складу СРСР і зокрема Україну. Оскільки в геополітичному сенсі Україна є «межевою» між ЄС і Росією завдання отримання контролю над нею є додатковим аргументом для країни-агресора у протистоянні з Заходом.

138 Важко переоцінити значення такого явища як «гібридна війна» для сучасних міжнародних відносин між державами, яка в наш час досліджена недостатньо.

— Слід відзначити вітчизняних і закордонних науковців, які здійснили дослідження даної проблематики. Передусім необхідно виділити таких дослідників як М.Херпен, Дж.Шерр, В.Горбулін, О.Власюк, К.Кононенко, В.Огризко, Г.Перепилиця, Л.Поляков, В.Фесенко, Ю.Федоров, Є.Магда, А.Аржановский, Ю.Фельштинский, С.Станчев, М.Розумний, А.Октисюк. Незважаючи на таку кількість наукових робіт, які досліджують дану тематику, вона потребує подальшої розробки.

Мета статті – дослідження основних концептуальних положень поняття «гібридна війна», її специфічних рис у системі міжнародних відносин та подальшого засвоєння уроків для України.

Виклад основних положень. На думку дослідників, які здійснили розвідку в даному науковому напрямку, сучасні конфлікти відбуваються в чотирьох суміжних сферах: фізичній, когнітивній, інформаційній та соціальній. Для утвердження своєї переваги учасники конфлікту прагнуть отримати визначальний вплив на інтегровану інформаційну сферу. Канадський вчений М.Маклюен розробив термін «гібридна війна», яким називав засоби комунікації сучасним ресурсом держави, та довів що сучасні війни можуть відбуватися в інформаційному просторі (Маклюен Г, 2007, 464).

Сьогодні існують різні визначення поняття гібридної війни:

- 1) військова стратегія, яка поєднує звичайну війну, малу війну та кібервійну;
- 2) складна та гнучка динаміка бойового простору, яка передбачає швидку реакцію та адаптацію учасників протистояння;
- 3) атака з використанням ядерної, біологічної, хімічної зброї, саморобних знарядь для терористичних атак та інформаційного тиску;
- 4) основний метод у асиметричній війні, яка ведеться на трьох умовних фронтах серед населення зони конфлікту, тилового населення та міжнародної спільноти;
- 5) сучасний вид партизанської війни, яка поєднує сучасні технології та методи мобілізації (Арзуманян Р, 2011, 60).

Відомий науковець Ф.Хоффман визначає гібридну війну як новий арсенал всіх видів бойових дій, враховуючи конвенціональні можливості, іррегулярну тактику її формування, терористичні акти, що містять насилля та кримінальні безлади (Hoffman F, 2009, 55). Він виділяє 5 елементів гібридної війни: модальність проти структури, одночасність, злиття, комплексність і злочинність (Hoffman F, 2011, 34).

Невід'ємними структурними елементами гібридної війни виступають методи класичної війни (збройні військові дії), інформаційно-психологічні протистояння (інформаційні війни), елементи терористичних актів, економічні та дипломатичні заходи впливу.

В одному з найбільш відомих визначень інформаційна війна трактується наступним чином: «...це вид конфлікту, при якому завданням протидіючих сторін є захист інформації та інформаційних систем, маніпулювання інформацією противника або її спотворення, запобігання протидіючій стороні можливості до доступу і обробки інформації (Бедрицький, 2003, 26).

Через часті випадки здійснення кольорових революцій проблема гібридної війни стає особливо актуальною. Головними засобами геополітичних протистоянь в сучасному світі стали інформаційні і психологічні війни. Необхідно розуміти, що розвиток соціуму створює нові інструменти формування політичної реальності. Однак саме вони представляють виняткову небезпеку для сучасних націй-держав (Динис Г, 2016, 108-112).

Ще до недавнього часу поняття «інформаційна війна» зводилось до протидії інформаційним загрозам. Однак для розуміння феномену гібридної війни попереднього тлумачення вже недостатньо. Ми зіштовхуємося з принципово новими процесами, які виявляються незрозумілими. Надто швидка динаміка політичного процесу є такою, що з'являються нові явища, які раніше не відбувалися в історії. Відповідно виникає необхідність їхнього дослідження. Світ розвивається набагато швидше, аніж здатний описати ці зміни понятійний апарат (Динис Г, 2016, 108-112).

Ще не так давно всесвітня мережа виступала у якості інформаційного джерела. В наш час інтернет став платформою агресивних інформаційно-пропагандистських протистоянь. Інтернет-ресурси швидко зайняли домінуюче положення в сенсі здійснення впливу на громадську свідомість. Така інформація швидкими темпами розповсюджується і стає затребуваною в суспільстві. Головним завданням інформаційної війни є отримання контролю над зміною суспільної свідомості, світогляду, суспільних відносин, ставлення до держави. Найбільша небезпека в даному випадку підпорядкування власної волі чужій, а для держави це, звісно, втрата незалежності.

Серед найпоширеніших методів інформаційно-психологічної війни виділяють: дезінформування, поширення чуток, пропаганду, психологічний тиск. Провідною в даному арсеналі є пропаганда, яка передбачає поширення в масовій свідомості певної ідеології.

Свого часу наукову розвідку пропаганди здійснив Г.Ласуел, трактуючи її як особливий вид зброї, що впливає на моральний стан ворога. Визначальною метою пропаганди дослідник називає: сприяння виникненню ненависті до ворога; підтримку дружніх відносин із союзниками; підтримку дружніх відносин з нейтральними державами; намагання співпрацювати з ними; деморалізацію супротивника (Ласвель Г, 1929, 200).

Дезінформація передбачає подання неправдивої інформації. Це фактично цілеспрямоване введення в оману з метою виставити ворога в невідгідному для нього світлі, створення його негативного образу.

Метою ж диверсифікації є розпорошення уваги громадськості на штучно створені проблеми, а відтак її зміщення від справді важливих політичних та економічних питань. Головними формами виступають дестабілізація становища в державі: ведення заходів, спрямованих

проти офіційного курсу влади, ініціювання різних судових процесів.

Ефективним методом впливу на суспільну свідомість є здійснення психологічного тиску. Цей метод передбачає використання погроз, шантажу, репресій, вбивств та інших злочинів, донесення до певного учасника інформації стосовно реальних або штучно створених загроз або ймовірної небезпеки, а також здійснення терористичних актів.

В Україні серед найпоширеніших способів здійснення психологічного тиску став телефонний тероризм. У цьому випадку по телефону повідомляється про замінування одного з громадських місць. Серед розповсюджених технологій тиску слід виділити: політичні ігри, маніпулятивні дії, шахрайство, провокації, чутки. Як відзначає Г.Ласуел, відсутність інформації відразу компенсується чутками. Вони є невід'ємною технологією інформаційної війни. Автор констатує високу вірогідність закону про можливість вакууму інформації: коли її не дають офіційні джерела, вона тут же з'являється в неофіційних каналах (Ласвель Г, 1929, 200).

Слід наголосити, що всі вищезазначені методи застосовуються в ході агресії проти нашої держави. Встановлено також, що російські медіа-фахівці застосовують й інші методи впливу на телеаудиторію: поширення напівправдивої інформації, показують сцени вбивств для створення образу ворога у громадській свідомості, яким визначається українська влада, використовують технологію «25-го кадру» («У СБУ заявили, що російські канали застосовують проти телеглядачів 25-й кадр», 2017, 12).

Дана проблема ускладнюється відсутністю наявних ефективних заходів протидії такому різновиду гібридної війни як інформаційна війна. Таким чином, переможцем інформаційної війни стає той, хто використовує більш ефективні технології. Несвоечасне реагування на виклики інформаційної війни може мати надзвичайно деструктивні наслідки для будь-якої держави.

Головна небезпека гібридної війни полягає у відсутності меж при застосуванні засобів ведення війни. Учасники гібридної війни у погоні за досягненням своїх цілей не гребують ніякими засобами. Крім того, в умовах ведення гібридної війни незрозумілими виявляються часові терміни її початку і завершення, непередбачуваний подальший розвиток подій. Важко також спрогнозувати зміну етапів від ескалації до затухання гібридної війни.

Термін «гібридна війна» набув актуальності такого рівня, що на даний час західні науковці занесли його до офіційного переліку військової політики Заходу. Наприклад, на саміті НАТО 2014 року прийнято рішення стосовно необхідності розробки заходів протидії через прогнози щодо ймовірного розгортання гібридної війни, при веденні якої застосовується ряд взаємопов'язаних відкритих і замкнених військових, воєнізованих та цивільних заходів (Бедрицький А, 2003, 26).

Більшість дослідників вважають, що головним елементом гібридної війни виступає інформаційна війна. Розвиток інформаційних технологій призвів до руйнування будь-яких кордонів, дозволяє застосовувати широкий спектр методів маніпулювання суспільною свідомістю між державами, які протистоять одна одній. Наприклад, у випадку україно-російського протистояння – боротьба так званого «руського мира» та постмайданної України (Динис Г, 2016, 108-112).

142
— Українські та іноземні фахівці, які досліджували військові конфлікти, впевнені, що силове захоплення Криму і війна на Сході України були здійснені Росією шляхом поєднання традиційних і нетрадиційних методів ведення війни, а саме здійснення економічного тиску супроводжувалося залученням регулярних військ РФ. До даних методів необхідно додати добре організовану пропагандистську кампанію, блокування рішень у міжнародних організаціях. Дії Росії додали важливі визначальні методики до дискусій з проблематики «гібридної війни» (Динис Г, 2016, 108-112).

В контексті ситуації з військовим вторгненням режиму В. Путіна в Україну необхідно зауважити, що його дії проти нашої держави призвели до значних труднощів для самої Росії. Причина цього полягає у тому, що українське питання для Заходу є певною межею у сучасному геополітичному протистоянні.

Визнання легітимності агресії Росії відносно України означало б й визнання власного безсилля. Цього Європа допустити не може. Крім того, цього не дозволять США. Агресія проти України призупинила європейський вектор розвитку Росії. Це зробило нездійсненним також євразійський кремлівський проект, учасники якого О.Лукашенко і Н.Назарбаєв заявляють про наміри долучитися до європейської спільноти. Останній створює протипагу Москві, налагоджуючи відносини з США і Китаєм. З огляду на досвід конфлікту між Україною та Росією можна дійти висновку, що гібридна війна по

своїй суті є комбінацією традиційних і нетрадиційних методів ведення війни, що знаходить свій прояв у використанні збройних формувань, підготовці заворушень, підтримці сепаратистських рухів, економічному, психологічному тиску, дипломатичній протидії та ін.

Стосовно організації гібридної війни, слід наголосити, що вона має латентний характер. Окремі структурні елементи діють незалежно один від одного, що не дозволяє належним чином протидіяти нападнику, оскільки важко визначити ворожий центр.

Засоби ведення гібридної війни можуть використовуватися у військових та мирних умовах. Це дає широкі можливості для нападника по відношенню до учасника протистояння, на якого спрямовані агресивні дії. Для держави на яку здійснюється напад можливості протистояння ускладнюються. Засоби гібридної війни можуть бути розраховані на провокативні дії, які відповідають інтересам агресора.

Засоби ведення гібридної війни поставили питання відносно розробки ефективних методів протидії і захисту власних державних інтересів. На сьогодні невизначеною залишається стратегія дій держави, яка зазнала нападу.

143

Особливістю гібридної війни також є відсутність можливості встановлення відповідальної сторони, а відтак втрачається нагода розгляду протиправних дій у суді. На жаль, сьогодні інформаційна війна стає звичним різновидом відносин між державами. За допомогою заперечення чи викривлення фактів можна легко маніпулювати населенням. Отже інформаційну війну можна розглядати і як одну з передумов для гібридної війни (Динис Г, 2016, 108-112).

Враховуючи нетрадиційність методів гібридної війни, доречним видається принципово новий погляд щодо розробки засобів протидії цьому деструктивному процесу. Необхідно активно розробляти інформаційні технології протидії, долучати економічні засоби, створювати антипропагандистські розробки. Також дуже важливо для визначення найбільш ефективного способу створення системи захисту усвідомлювати слабкі сторони країни, проти якої буде використано або уже ведеться гібридна війна (Hoffman F, 2011, 34).

Якісна реалізація державної влади безпосередньо залежить від ефективності процесу комунікації між окремими структурними підрозділами і від залучення громадськості до ухвалення державних рішень. Разом з тим, попри більшу ефективність безпосередніх інфо-

комунікацій, у суспільстві громадська думка формується, насамперед, під опосередкованим впливом ЗМК (Ласвель Г, 1929, 200).

Слід відзначити, що існуючі дослідження за даною темою не дозволяють у повній мірі розкрити цей феномен і спрогнозувати геостратегічну ситуацію у світі. Світовий порядок, який існував до початку збройної агресії проти України на Сході й анексії Росією Криму зазнав ще одного ніщивного удару. Країни ЄС і НАТО не демонструють достатньо адекватної протидії новим загрозам, які виникли на початку XXI ст. Неспроможність забезпечити подальшої єдності і розвитку західної демократичної моделі ставить вимогу її перегляду і розробки заходів, які будуть відповідати новим вимогам часу.

Необхідно організувати взаємодію всіх учасників інформаційного простору для розробки комплексних заходів, спрямованих на захист національної безпеки. Доречним видається створення системи, яка б кординувала заходи саме інформаційно-психологічної протидії іноземним впливам, активне залучення громадських організацій, ЗМІ, експертів. Діяльність такої системи має бути забезпечена відповідною законодавчою, організаційною, фінансовою, методологічною та матеріально-технічною підтримкою з боку держави (Почепцов Г, 2000, 528).

144

Висновки. Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що поки що не існує ефективних розробок для протидії інформаційним атакам в рамках гібридної війни. Це наштовхує на висновок про залежність між успіхом в інформаційному протиборстві і якістю інформаційних технологій, застосованих у боротьбі. Відсутність адекватної реакції на інформаційні загрози може крім завданої шкоди призвести до припинення існування держави. Тому, крім заборони перегляду російських фільмів, користовування Інтернет продуктами виробництва РФ, необхідно проводити повноцінну антипропагандистську просвітницьку роботу. Це має бути здійснено якомога швидше.

Отримання переваги у гібридній війні значною мірою залежить від оперативності і маневреності здійснення операцій в незвичних умовах. Принципова новизна гібридної війни розкривається в комплексності методів: економічних, політичних, інформаційних.

Для України, яка стала об'єктом гібридної війни з боку РФ, дуже важливо вирішити проблему прикордонної безпеки, залучити невійськові заходи протидії іноземній експансії. Доцільною видається також тактика протидії інформаційному впливу, яка полягає в адрес-

ній реакції на конкретний інформаційний привід певного інформаційного каналу. Не можливо відслідкувати і відповіді на всі напади, однак можна адекватно відреагувати на кожний конкретно.

Джерела та література:

1. Арзуманян Р.В., “Определение войны в 21 веке”. Обзор XXI ежегодной конференции по стратегии Института стратегических исследований Армейского военного колледжа, 6-8 апреля 2010. (Ереван, 2011), 60. (accessed may 15, 2018).

2. Бедрицкий А.В., “Эволюция американской концепции информационно-войны,” Аналитические обзоры РИСИ 3 (2003): 26.

3. Динис Г. “Сучасні гібридні збройні конфлікти (приклад агресії Російської Федерації проти України),” Геополітика України: історія та сучасність 2 (2016) : 108-112.

4. Ласвель Г. Техника пропаганды в мировой войне (Москва, Ленинград: Государственное издательство, 1929), 200.

5. Маклюэн Г.М. Понимание медиа: Внешние расширения человека (Москва: Гиперборея, Кучково поле, 2007), 464.

6. Почепцов Г. Г. Психологические войны (Москва: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2000), 528.

7. “У СБУ заявили, що російські канали застосовують проти телеглядачів 25-й кадр”, ТСН, остання зміна 15 травня, 2017, <http://tsn.ua/politika/u-sbuzayavili-scho-rosiyski-kanali-zastoso-vuyutprotiteleglyadachiv-25-y-kadr-350517.htm> (accessed may 15, 2018).

8. Hoffman F.G. “Hybrid vs. compound war,” Armed Forces Journal, October, 2009, <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/> (accessed may 15, 2018).

9. Hoffman F. G. “Future Threats and Strategic Thinking,” In Unity Journal, Fall, 2011, https://www.inUnityjournal.com/article/34/Future_Threats_and_Strategic_Thinking/ (accessed may 15, 2018).

References:

1. Arzumanyan R.V., “Opređenje vojny v 21 veke”. Obzor XXI ezhegodnoy konferentsii po strategii Instituta strategicheskikh issledovaniy Armeyskogo voennogo kolledzha, 6-8 aprelya 2010. (Yerevan, 2011), 60. (accessed may 15, 2018).

2. Bedritskiy A.V., “Evolyutsiya amerikanskoj kontseptsii informatsionnoy vojny,” Analiticheskie obzory RISI 3 (2003): 26.

3. Dynys H. “Suchasni hibrydni zbrojni konflikty (pryklad ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy),” Neopolityka Ukrainy: istoriia ta

suchasnist 2 (2016) : 108-112.

4. Lasvel G. Tekhnika propagandy v mirovoy voyne (Moskva, Leningrad: Gosudarstvennoe izdatelstvo, 1929), 200.

5. Maklyuen G.M. Ponimanie media: Vneshnie rasshireniya cheloveka (Moskva: Giperboreya, Kuchkovo pole, 2007), 464.

6. Pocheptsov G. G. Psikhologicheskie voyny (Moskva: Refl-buk; K.: Vakler, 2000), 528.

7. “U SBU zaiavyly, shcho rosiiski kanaly zastosovuiut proty telehliadachiv 25-y kadr”, TSN, ostannia zmina 15 travnia, 2017, <http://tsn.ua/politika/u-sbuzayavili-scho-rosiyski-kanali-zastosovu-yutprotiteleglyadachiv-25-y-kadr-350517.htm> (accessed may 15, 2018).

8. Hoffman F.G. “Hybrid vs. compound war,” Armed Forces Journal, October, 2009, <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/> (accessed may 15, 2018).

9. Hoffman F. G. “Future Threats and Strategic Thinking,” In Unity Journal, Fall, 2011, https://www.inUnityjournal.com/article/34/Future_Threats_and_Strategic_Thinking/ (accessed may 15, 2018).